

תוכן ומפתח

13	מבוא
21	הסכמת הרב מקאפוסט
22	הקדמת הכותב
25	הקדמת בן הכותב
26	הקדמת המרפיס

שבחי הבעש"ט

29	א. רבי אליעזר אביו של הבעש"ט
30	ב. עצה לנצחון המלחמה
32	ג. המלך מגדל את רבי אליעזר
32	ד. הבעש"ט בילדותו
33	ה. הבעש"ט בצעירותו
35	ו. רבי אדם בעל שם
37	ז. בנו של רבי אדם והכתבים
39	ח. שידוכו ונישואיו של הבעש"ט
41	ט. תקופת ההתבודדות בין ההרים
43	י. מעשה בתלמיד חכם שנתגלגל בצפרדע
45	יא. הבעש"ט וגיסו רבי גרשון בבראד
46	יב. דברי מוסר מרב הקהילה
47	יג. שבת במחיצת הבעש"ט סמוך להתגלותו
49	יד. הסתרת הכתבים
50	טו. ר' אלכסנדר שוחט
51	טז. תחילת ההתגלות
53	יז. מעשה במוכסן שעשו לו כישוף
54	יח. מעשה במוכסן שנתרועע מזלו
55	יט. ביאור הפשט במשנה

56	כ. עקירת המנורה
56	כא. הבעש"ט והדאקטער
57	כב. רואה עתידות
58	כג. אנחה באמצע התפילה
58	כד. מצות ובשר לחג הפסח
60	כה. הסוס שהוחזר
60	כו. ר' דוד מקולומיי
62	כז. חלומו של המלמד
63	כח. הבעש"ט מצא הבן שנסע לברעסלא
65	כט. תפילת הבעש"ט ברעדה גדולה
66	ל. "מהשראת השכינה רעדה הארץ"
66	לא. הבעש"ט והמגיד ממעזריטש בתפילת המוסף
67	לב. שבירת הלב לתפילה
68	לג. הרקדה גדולה בין החביות
68	לד. הקרבת הנשמות במזבח
69	לה. הקטרוג על תורה שבעל-פה
73	לו. חורבן באלטע
73	לז. תיקון נשמות בברכת מחיה המתים
75	לח. התקרבות רבי יעקב יוסף מפולנאה אל הבעש"ט
75	לט. המוכיח והרב מפולנאה
76	מ. כהונתו השניה של רבי יעקב יוסף בראשקוב
77	מא. תעניות תשובה של רבי יעקב יוסף
78	מב. אגרת הבעש"ט לבעל ה'תולדות' בענין התעניות
79	מג. דינים על העיר שאריגראד
81	מד. תהלים להצלה מן הקדר
83	מה. הנהגות רבי יעקב יוסף
83	מו. טבילת רבי גרשון מקיטוב בים בשעה שהספינה מהלכת
85	מז. נדר הפרישות (א)
86	מח. תפילת גשמים של רבי גרשון
87	מט. רבי גרשון והחכם מצפת
89	נ. מחלוקת הרב והלמדן

מבוא

לשבחי הבעל שם טוב השלם

חשיבות גדולה ייחסו גדולי החסידות לסיפורי צדיקים וחסידים¹ ובראשם לסיפורי הבעש"ט. 'שבחי הבעש"ט' נוטל חלק בראש בתחום זה, בהיותו הספר החסידי הראשון שנדפס בתחום זה, לפני מאתיים שנה.

סיפורי המעשיות בספר זה, נאספו ונכתבו בידי רבי דב בער ב"ר שמואל שהיה שוחט ובודק בקהילת ליניץ. המחבר היה חתנו של רבי אלכסנדר ששימש כסופרו של הבעש"ט במשך שמונה שנים, וכן קיבל סיפורים ומסורות רבות על חיי הבעש"ט מגדולי החסידות אותם הכיר, ובראשם רבי גדליה רב קהילת ליניץ ורבי יעקב יוסף מפולנאה בעל 'תולדות יעקב יוסף'.

הספר עוסק בעיקרו בדמותו של הבעש"ט, בקורות חייו המופלאים, החל מלידתו וצעירותו, הסתרת גדולתו עד היותו בן שלושים ושש, תקופת התגלותו ופעליו הציבוריים, ועד לימיו האחרונים והסתלקותו מן העולם; בתווך שזורים תיאורים על הנהגותיו המיוחדות בקודש, כמו גם מאורעות שמימיים עליהם נהג לספר לחסידים בעתות רצון.

בספר באו גם סיפורים בשבחם של גדולי צדיקי החסידות בדור הראשון והשני, הבולטים שבהם: רבי נחמן מקאסוב, רבי דובער הרב המגיד הגדול ממעזריטש ובנו רבי אברהם 'המלאך', רבי יעקב יוסף מפולנאה, רבי יהודה ליב ה'מוכיח' מפולנאה, רבי נחמן מהורודנקה, רבי יצחק מדרוהוביטש ובנו רבי יחיאל מיכל המגיד מזלאטשוב.

1. מצינו שהבעש"ט עצמו הפליג בשבחם של סיפורי צדיקים, כמסופר להלן אות קעא: כל מי שמספר בשבחי הצדיקים כאלו עוסק במעשה מרכבה.

דפוסים הספר בשנת תקע"ה - קאפוסט, בארדיטשוב ואוסטרהא
 בימי המחבר נותר הספר בכתב יד ולא פורסם. הראשון שהדפיס את הספר
 בשנת תקע"ה, היה ר' ישראל יפה המדפיס מקאפוסט, תלמידו של כ"ק
 אדמו"ר הזקן רבי שניאור זלמן מלאדי. אודותיו מסופר ב'בית רבי'²:

הרב החסיד המפורסם ר' ישראל יפה זלה"ה מדפיס דקאפוסט, מחסידי
 רבינו וממקורביו. הוא הדפיס סדר התפילה של רבינו לאחר פטירתו
 (בשנת תקפ"ב), ונמצא שם הרבה דברים ששמע בעצמו מרבינו וגם
 מה ששלח לו רבינו בכתב יד קדשו והדפיסם בסידור. והרב הקדוש
 רבי יהודה לייב מיאנאוויטש זצלה"ה אחי רבינו נתן לו הסכמה על זה,
 וכתב שם בזה הלשון: כי אתו החכמה והמדע, והוא שמע בעצמו כמה
 דברים מכבוד רבינו, וגם יש בידו חבילות חבילות מכתב יד קדשו אשר
 כתב אליו.

ר' ישראל יפה שמע מפי אדמו"ר הזקן "דברים מבהילים מגדולתו
 ותפארתו" של הבעש"ט³, ומעיר בתחילת הספר שהכתבים המקוריים של
 שבחי הבעש"ט לא נכתבו לפי סדר המאורעות, ולפיכך:

בשם אדמו"ר הרב נבג"מ שמעתי הכל בסדר נכון ובביאור היטב, לכן
 אדפיס כאשר שמעו מפיו, ומה שנסתעף מזה אכתוב אחרי זה ככתוב
 בכתבים הנ"ל⁴.

באותה שנה בה נדפסה מהדורת 'שבחי הבעש"ט' הראשונה בקאפוסט,
 חזרה ונדפסה במהדורה שניה בבארדיטשוב, בה חלו שינויים שונים בלשון
 ובסגנון. במהדורה זו עסק בנו של המחבר, ר' יהודה לייב מליניץ.

באותה שנה, תקע"ה, נדפס 'שבחי הבעש"ט' באוסטרהא בתרגום לאידיש,
 מהדורה זו חזרה ונדפסה בשנת תקע"ו בקארעץ. בתרגום זה חלו שינויים
 בסדר הסיפורים ובלשונם, כפי הנראה נערכו שינויים אלו במסגרת תרגום
 הספר ואין בהם משום נוסח שונה. אך במהדורה שלפנינו נוספו לעיתים

2. חלק א פרק כו, ע' 216 (מהדורת תשע"ד).

3. כלשונו בהקדמתו לספר, כדלהלן.

4. השערות על מידת המעורבות של רבינו הזקן בסיפורים אלו - ראה מבוא לשבחי הבעש"ט
 מכתב יד (הרב יהושע מונדשיין, ירושלים תשמ"ב) עמודים 19-21. וראה גם דברי כ"ק
 אדמו"ר זי"ע להלן אודות שבחי הבעש"ט במסורת החסידית, ושם נסמן.

ביאורים לפי תרגום זה, בהסתמך על כך שקירבתם של עורכי התרגום לזמנו של הבעש"ט תרמה להם בוודאי בהכרת הסיפורים ממקורות נוספים.

כתב היד

בדפוסים המוזכרים לעיל, נערכו לשונות הסיפורים לדפוס. לעיתים יש בכך כדי להקל על הקורא בן התקופה, אך במקרים רבים חלו גם שיבושים בפרטי המעשה וכן נשמטו פרטים שיש בהם בכדי לשפוך אור על כוונת הדברים.

בשנת תש"מ התקבל בספריית חב"ד שבניו יורק כתב יד ובו כמחצית מן הסיפורים שבשבחי הבעש"ט, נוסחו קדום לנוסח הדפוס ולרוב מדויק ומושלם יותר. בשנת תשמ"ב הוציא לאור הרב יהושע מונדשיין ז"ל את צילום כתב היד והשוואתו לנוסח הדפוס, בצירוף מבוא נרחב ונספחים.

שבחי הבעש"ט במסורת החסידית

נחלקו הדעות בין גדולי הצדיקים והחסידים לגבי שבחי הבעש"ט, אם כי סיפורים רבים ממנו מובאים בספרי החסידות (במהדורה זו צוינו הדברים בחלקם). ונביא לתועלת הקוראים חלק מהתייחסויות אלו⁵:

(א) בספר 'דגל מחנה יהודה' הובא בשם האדמו"ר רבי יהודה צבי מסטרעטין:

בעת שנדפס שבחי הבעש"ט זללה"ה אמר בזה הלשון: וכי זאת הוא השבחי בעש"ט? כל האותות והמופתים אנו יכולים גם כן לעשות, אך היראה ואהבה של הבעש"ט זאת הוא השבח של הבעש"ט.

(ב) בספר 'לקוטי הלכות' כותב רבי נתן מברסלב:

אף על פי שיש הרבה כופרים שמתלוצצים משבחי הבעש"ט זצ"ל, וקצת אומרים שהמופתים אמת אבל לא היה ראוי להדפיסם, ובמחילה מכבודם הגדול גם הם שגו בזה. כי עיקר פחדם של הכשרים שאומרים שלא היו צריכים להדפיסם הוא מחמת ליצנות הכופרים והמתנגדים,

5. נלקטו ברובם ממבואו של הרב יהושע מונדשיין לשבחי הבעש"ט מכתב יד, עמודים 52-54, ושם נסמנו המקורות בפרטיות.

6. הלכות פסח פרק ז הלכה ג.

אבל בשביל זה אין ראוי למנוע האמת מהחפץ באמת ויאבדו הם ואלף
 כיוצא בהם, ודבר אחד מדברי תורה לא יתבטל. כי באמת רוב הדברים
 הנדפסים בשבחי הבעש"ט זצוק"ל רובם ככולם מספרים רוב העולם
 מכבר, והמופתים הנוראים של הבעש"ט זצוק"ל מפורסמים בכל
 העולם.

ועוד במסורת ברסלב, בספר 'סיפורים נפלאים' לרבי אברהם בנו של רבי
 נחמן מטולטשין:

השבחי בעש"ט הוא אמת מראשו עד סופו, כאשר שמעתי זאת מפי אבי
 הכ"מ שסיפר זאת בשם אדמו"ר [רבי נחמן מברסלב] זצ"ל, מלבד על
 קצת דקצת מהם אמר שלא נכתבו היטב.

(ג) בספר 'אור פני יצחק' בשם רבי יצחק פייגענבוים אב"ד ווארשא:

שמעתי מפה קדוש אאמו"ר זצ"ל ששמע מפי רבו אדמו"ר מהרי"ם
 זצ"ל מגור, שהמעשיות הנדפסים בספר שבחי הבעש"ט אינם אמת, אך
 יש להאמין שהבעש"ט זצ"ל בגודל מדרגותיו היה יכול לפעול כל זאת.

(ד) בספר 'שומר אמונים' במבוא השער, כותב האדמו"ר רבי אהרן ראטה:

בדעתי היה לכתוב איזה מהספרי מעשיות המה אמיתיים וברורים כי
 מחברם היו יראי השם והמספרים היו קדושים עליונים, אחד מהם הוא
 הספר שבחי בעש"ט, אשר מחברו היה איש צדיק תמים והיה קרוב
 לדורו של הבעש"ט וחוננו היה סופר אצל הבעש"ט זי"ע, והסכימו
 עליו גדולי הדור שבימיו. וגם על פי רוב כותב רק דברים ששמע
 מצדיקי וקדושי עליונים שהיו בימיו. . ובגודל צדקתו ותמימות לבבו
 כתב בספר כל מה ששמע מאיזה צדיק, הגם שלא היה צריך לו לעשות
 זאת. הגם שכותב לפעמים דברים נוראים, אבל לפעמים כותב דברים
 הנראים כפשוטים וקלים בעיני המון. . שרש הענין שהוא שמע זאת
 מצדיקי עולם שהיו בימיו, וידוע כי היה לצדיקים בסיפורי מעשיות
 עבודות רמות והמתקות הדינים ופעלו הרבה ישועות בזה, לכן לא היה
 חילוק ביניהם, לפעמים אירע שהיה נחוץ להם לספר איזה ענין פשוט,
 והוא שמע והכניס זאת בספרו, אבל מי שהוא בר דעת יוכל להבין גם
 מדברים פשוטים אלו ענינים גבוהים.

(ה) ובשם האדמו"ר רבי שלמה מראדומסק נאמר:

מי שמאמין בסיפורים שבשבחי הבעש"ט הוא פתי, מי שמכחיש בסיפורים שבשבחי הבעש"ט הוא אפיקורוס.

(ו) בספר 'מעשיות ומאמרים יקרים' לר' ישעיה וואלף ציקרניק (חסיד רבי יצחק מסקווירא):

חתנו של הרה"ק הגאון רבי מענדלי מליבאוויטש זצוק"ל [בעל הצמח צדק] היה עומד פעם אחת בחדר של חמותו הרבנית, ושם היה מונח על השולחן סידור קרבן מנחה וספר שבחי הבעש"ט, ובעמדו בחדר הנ"ל בא חותנו לשם, והוא היה מקפיד מאוד על ביטול הזמן, וכשבא לחדר זה וראה שם חתנו עומד בטל, אמר לו: מדוע אתה עומד בטל? אמר לו: אין בכאן שום ספר, רק הסידור קרבן מנחה. אמר לו הרה"ק ר' מענדלי: הרי נמצא איזה ספר, והראה לו השבחי בעש"ט. אמר לו חתנו: אינו מקובל אצלי. אמר לו הרה"ק ר' מענדלי: כל מה שכתוב בו בהשבחי הבעש"ט הכל אפס ואין נגד גדולת הבעש"ט, [והוסיף] ואמר לו: שמעתי מזקני (הוא הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי בעל המחבר ספר התניא והשלחן ערוך) זצוק"ל ששמע מרבו המגיד הגדול ממעזיריטש זצוק"ל שאמר כי הבעש"ט היה לו ראייה גשמיית לראות ארבע מאות פרסאות על ארבע מאות פרסאות, ובנו של הבעש"ט (הוא הרה"ק רבי הירש זצוק"ל) היה לו ראייה גשמיית לראות ארבעים פרסאות על ארבעים פרסאות. וסיים הרה"ק ר' מענדלי: לא תסבור ראייה רוחנית, שזה היה בלי שיעור, רק זה היה ראייה גשמיית ממש.

וכעין זה מסופר בקצרה ב'תולדות בעלי שם טוב' (מ. רודקינסון, קניגסברג תרל"ו):

אני יודע כי פעם אחת חלה אחד ממשפחת אדמו"ר מוהר"מ מליבאוויטש, ויבוא אדמו"ר רמ"מ לבקרו וימצא שם את כל בני המשפחה שישבו סביב החולה וידברו שמה דברים של מה בכך, ובבוא אדמו"ר שאל אותם: במה עסקתם? ויאמרו לו: להפיג צער החולה אנו משיחים שיחות ריקות. ויגער בהם הרב ויאמר: חז"ל אמרו השכינה מראשותיו של חולה, ולפניה תדברו דברי בטל? וישאלוהו: ומה נדבר, האם דברי תורה אשר כבד אוזן החולה משמוע? ויאמר להם הרב: הלא

ספר שבחי הבעש"ט מונח לפניכם, הלא תספרו מעשות ממנו והמה לא דברי בטל ח"ו.

ח) במסורת חב"ד: שבחי הבעש"ט נזכר בספר 'תורת חיים' לכ"ק אדמו"ר האמצעי "מספרים בשבחי הבעש"ט"⁷. וכ"ק אדמו"ר זי"ע כותב באגרותיו:

בהנוגע לתקופות הקדומות של החסידות . . . הספר הראשון בכגון דא הוא שבחי הבעש"ט, ונכתב בעיקר על יסוד דברי רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע וכמבואר בהקדמה שם⁸.

אף שאינו ברור בעיני נכונות כל הפרטים שבשבחי הבעש"ט, אף שכפי כתבו, רובו מיוסד על דברי וסיפורי רבנו הזקן, אבל בטח יסוד ישנו לזה, ובפרט להענינים שהם יסוד לכמה סיפורים נוסף על עצם הענין⁹.

ובשיחות הקודש הזכיר גם כן כמה פעמים ששבחי הבעש"ט מיוסד במידת מה על דברי אדמו"ר הזקן, אך לאיך אין הכרח שכל הפרטים בו מדויקים¹⁰.

המהדורה הנוכחית

מטרת מהדורה זו היא להגיש את הספר לקורא בן זמננו, ויחד עם זאת לשמר את ניחוח הקדומים השורה על לשונו.

עיקר הספר מבוסס על מהדורת קאפוסט תקע"ה. השתדלתי להותיר את הנוסח המקורי על כנו למרות סגנונו המסורבל לעיתים, לרבות חוסר ההבחנה הנפוץ בין יחיד לרבים ובין זכר לנקבה. יחד עם זאת, ברוב המקרים תוקן הנוסח לפי כתב היד מבלי להעיר על כך, למעט במקרים שבהם קשה להכריע מהי הגרסה הנכונה.

7. תורת חיים סוף פרשת ויחי קח, ג.

8. אגרות קודש חלק יב ע' רל.

9. אגרות קודש חלק טו ע' תלא.

10. כגון בשיחת שבת פרשת ויקרא תשמ"ב (תורת מנחם - התוועדויות תשמ"ב חלק ב ע' 1114), שאין הכרח לומר שכל הפרטים המובאים בספר שבחי הבעש"ט הם בתכלית הדיוק (למרות שמסופר שם אודות צדיקים אמיתיים וכו'). וכרמוכח גם מזה, שלא רגילים להביא את הספר שבחי הבעש"ט בתור מקור לענינים המבוארים בדרושי חסידות (למעט המובא בתורת חיים סוף חומש בראשית). ולהעיר משיחת ליל א' דחג הסוכות תשמ"ט (תורת מנחם - התוועדויות תשמ"ט חלק א ע' 106), עיין שם.

בכדי להקל על הקורא, חולק הספר לפרקים וכותרות, נוספו בגוף הספר (בחצאי אריח ובגופן שונה) ביאורי מילים ומושגים, כמו גם מילות ומשפטי קישור, בעיקר במקומות שבהם מתוארים חילופי דברים ממושכים עד שלעיתים קשה לעקוב ולהבין מיהו הדובר.

בשולי הגליון באו הסברים נוספים על מהלך הסיפור במידת הצורך, וכן באופן חלקי: תיאור קצר על רבנים ואישים, מקורות תלמודיים והלכתיים למושגים ומנהגים המוזכרים בספר, השוואות למסופר בספרי גדולי החסידות בדורות הראשונים ובכתבי כ"ק אדמו"ר הרי"ץ שעסק רבות כידוע באיסוף ושימור המסורת החסידית.

לא צוינו מקורות לפסוקים ומאמרי חז"ל, למעט במקומות שיש בהם חידוש ותוספת הבנה. לעומת זאת צוינו מקורות לספרי קבלה וחסידות במידת הצורך.

נעזרתי במידה רבה בספרים הרבים המצויים בימינו העוסקים בדמות הבעש"ט ובתורתו, ובעיקר בספרים: שבחי הבעש"ט עם מבוא והוספות (ירושלים תשכ"ט), מאת הרב בנימין מינץ. שבחי הבעש"ט מכתב יד עם מבוא ונספחים (ירושלים תשמ"ב), מאת הרב יהושע מונרשיין. כתר שם טוב השלם (קה"ת תשס"ד¹¹). שבחי הבעש"ט מהדורה מוערת ומבוארת (ירושלים תשס"ה), מאת פרופ' אברהם רובינשטיין.

חובה נעימה להודות לכל העוזרים והמסייעים במהדורה זו, שזכו לעשות לכבודו של מייסד החסידות ולהוסיף נדבך בקיום דברי הבעש"ט¹² "שאלתי את פי משיח: אימת אתי מר? והשיב לי: בזאת תדע, בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה".

לוי יצחק הולצמן

כסלו ה'תשע"ז
כפר חב"ד

11. הציונים במהלך הספר מתייחסים למהדורה זו.

12. באגרתו הידועה שבסוף ספר בן פורת יוסף, ובכתר שם טוב בתחילתו.

אמר המדפיס¹

בהיות שראיתי בכתבים שהעתקתי ממנו בסדר ההשתלשלות והתגלות הבעש"ט זיע"א דברים שלא כסדרן, ובשם אדמו"ר הרב נבג"מ² שמעתי הכל בסדר נכון ובביאור היטב, לכן אדפיס כאשר שמעו מפיו, ומה שנסתעף מזה אכתוב אחרי זה ככתוב בכתבים הנ"ל³:

רבי אליעזר אביו של הבעש"ט

הרב מוריניו אליעזר, אביו של הבעש"ט, היה דר במדינת ואלחאיי סמוך לספר (=לגבול)⁴, והיה הוא ואשתו זקנים. פעם אחת באו שודדים לעיר ושבו אותו בשביה, ואשתו נמלטה אל עיר אחרת, ומרוב עניותה נעשית מילדת ומזה היתה פרנסתה. והוליקוהו השבאים למדינה רחוקה מקום שאין שם יהודים ומכרו אותו שם, וישרת את אדוניו באמונה וישא חן בעיניו ויפקידוהו על ביתו, ויבקש פני אדוניו שיתן לו רשות לשבות ולנוח ביום שבת קודש, ומילא את שאלתו. והיה כי ארכו לו הימים, רצה לברוח להציל את נפשו, ונתגלה לו בחלום: אל תדחק את השעה, כי עדיין צריך אתה להיות במדינה זו.

1. דברי המדפיס ר' ישראל יפה, בפתיחת הסיפורים במהדורת קאפוסט תקע"ה.
2. רבו של ר' ישראל יפה - כ"ק אדמו"ר הזקן. אודות מידת מעורבותו בשבחי הבעש"ט, ראה לעיל במבוא למהדורתנו.
3. מאות א ועד אות יג (במהדורה זו) סידר המדפיס ר' ישראל יפה את הסיפורים על יסוד דברים ששמע מכ"ק אדמו"ר הזקן.
4. בספר השיחות תרצ"ו (כ"ק אדמו"ר הריי"ץ) ע' 130 (בשם אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב): רבינו הזקן אמר על הבעש"ט אשר מה שחותם שמו לפעמים ישראל מ'אקופ', אין הכוונה כי היה מעיר ששמה 'אקופ', רק היה מטלוסט, אשר העיר הזאת היא עומדת על הספר, והיה חומה סביבה ומגדל כדרך עיירות הספר, ואחר כך נחרבה החומה ונשאר רק היסוד חפור בארץ שנקרא בלשון רוסי 'אקאפי', והוריו של הבעש"ט היו עניים גדולים ולא היה להם דירה ודרו שם, ושם נולד הבעש"ט.

ויהי היום, והנה אדוניו היה לו איזה עסק וענין עם המשנה ויועץ המלך, ויתן את הרב מוה"ר אליעזר במתנה לו, ויפליא אותו ויגדילהו בעיניו. ומיד כאשר בא להמשנה מצא חן בעיניו, ונתן לו חדר מיוחד שישב שם ולא היה מוטל עליו שום שירות בעולם, כי אם כאשר בא המשנה מהמלך אזי יצא לקראתו בספל מים לרחוץ את רגליו, כי כן הוא מנהג השרים הגדולים. ובכל אותו משך הזמן היה עוסק בתורה ותפלה בחדר מיוחד שלו.

עצה לנצחון המלחמה

פעם אחת היה להמלך איזה מלחמה גדולה, ושלה אחר היועץ שיתיעצו איך שיהיה טכסיסי המלחמה, המצב והמשחית. ובהיות שהיה קשה לעמוד עליו לא יכלו לעמוד על אמתות הדבר איך לעשות, ונתמלא המלך קצף וחימה על אשר המשנה לא יוכל לעמוד בעת צרה, וילך המשנה סר וזעף לביתו. וכשבא לביתו הלך הרב מוה"ר אליעזר לקראתו בספל מים, לרחוץ רגליו כדרכו, ולא קיבל ושכב על משכבו בפנים זועפים. ויאמר הרב אליו: אדוני, מדוע פניך זועפים? ספר נא לי. ויגער בו המשנה.

אבל בהיותו משרת נאמן לאדונו וחפץ בהצדקו השליך נפשו מנגד ובא אליו פעם ושתיים, עד שהוכרח המשנה לספר לו על המאורע. ויאמר לאדונו: הלא לאלקים פתרונים, כי ה' איש מלחמה, אני אתענה הפסקה⁵ ואשאל מהשם יתברך על רזא דנא, כי הוא גלי רזיא⁶. ושאל על פי שאלת חלום, וישיבוהו כל אופני המלחמה איך שיהיה, הכל כאשר לכל בביאור היטב.

ויהי למחרת, בא אל אדונו ויספר לו כל עצת ה' שהורוהו מן השמים, ויוטב בעיניו מאד ומיד הלך אל המלך בשמחה רבה, ויען ויאמר: אדוני המלך, זאת העצה היעוצה, ויספר אליו הכל כאשר לכל. וכאשר שמע המלך את כל דברי המשנה, ויאמר המלך: הנה זו העצה היא פלא יועץ, ואין זה

5. היינו תענית בת יותר מיממה אחת (בהפסקה לסעודה קלה), שיש בזה סגולה מיוחדת על פי קבלה, והתענה כן כהכנה לשאלת חלום. וראה גם שולחן ערוך אורח חיים סימן תקסח עיף ד. ובכמה מקומות.

6. = על סוד זה, כי הוא מגלה סודות. ראה תרגום אסתר ו, א: גלי רזין גלא ליה רזא דנא למררכי.

שכל אנושי אם לא מאיש אלקי אשר הופיעו עליו די מדרהון עם בשרא לא איתוהי⁷, או להיפוך מרוח הטומאה. והנה אני ידעתיך שאינך איש אלקי בשום אופן, אין זאת כי אם שאתה מכשף, והוכרח המשנה להודות על האמת ולספר לו כל המאורע.

עצה לנצחון המלחמה (נוסח הכתבים)

ובכתבים כתוב בזה הלשון: פעם אחת נסע המלך עם חיילותיו בספינות ללחום על חזקת אחת (=מבצר חזק), ויהי כבואם ותקטן בעיניו, ויאמר המלך הנה היום רד מאד והחזקת קטנה, נליץ פה מרחוק קצת ובבוקר השכם לא נטריח את כל אנשי מלחמתנו כי במעט עם נתפסנה.

והנה הרב הנ"ל היה גם כן מלח על ספינה אחת, והודיעוהו בחלום שילך ויאמר אל המלך שאל יקל בעיניו מלחמה הזאת, כי יאבד הוא וכל חילו. כי הנה בים סביב העיר, עמודי ברזל בכל סביבות העיר, ואי אפשר להגיע שם בספינות כי מיד יתהפכו הספינות, כי אם דרך מבוא העיר. וגילו לו גם דרך הישר בסימנים מובהקים שלא יתעו בדרך.

והמלך קם בזריזות עם כל מחנהו והתחילו לעורר את המלחים שישוטטו עם הספינות, והרב הנ"ל לא רצה לשוט, ואמר: יש לי דבר סתר עם המלך. ומיד ויגלחו אותו ויחליפו את שמלותיו ויבא אל המלך בספינה קטנה. ויספר למלך את אשר גילו לו מן השמים, ויאמר למלך: אם אין אתה מאמין בזה, ישלח המלך ספינה קטנה עם חייבי מיתה ונראה מה יהא בסופם. ויעש המלך כן, וכאשר באה הספינה אל מקום העמודים, נתהפכה הספינה ונאבדו כל האנשים אשר היו בה.

ויאמר המלך: אם כן, עוצו עצה מה לעשות? ויאמר לו הרב: יש דרך ישר שהוא מבוא העיר, אשר אנשי העיר הולכים ושבים בה. ויורהו הסימנים, ויעשו כן, והצליח המלך ותפס את החזקת הנ"ל. עד כאן.

7. = שהתגלו אליו מי שאינם מתגוררים עם בשר ודם (מלאכים) - לשון הכתוב דניאל ב, יא.

ג

המלך מגדל את רבי אליעזר

ויגדלוהו המלך להרב הנ"ל ויעשהו לשר צבא מלחמותיו, כי ראה בעינא פקיחא כי ה' אתו וכל אשר הוא עושה מצליח, ובכל מקום אשר שלחו המלך ללחום מלחמתו היה מצליח מאד. והנה בתוך כך נפל לו (ורבי אליעזר) בלבו מה יהיה בסופו, אולי עתה העת לברוח אל מקומו. וגילו לו מן השמים: עדיין צריך אתה להיות במדינה זו.

ויהי היום וימת המשנה וישת אותו המלך על מקומו להיות יועץ למלך, כי מצא חן בעיניו, ויתן לו אשה את בת המשנה. אבל הרב לא נגע בה בעז"ה, וראה כל התחבולות שלא ישב בביתו, ואף אם נזדמן איזה עת שהיה בביתו לא נגע בה כלל. והנה במדינה הנ"ל לא היה רשאי שום יהודי לדור שם, וכשמצאו איזה יהודי אחת דתו להמית, והוא היה כך כמה שנים.

פעם אחת אמרה לו אשתו וכת המשנה למלך: אמור לי, מה מום מצאת בי שלא נגעת בי ואין אתה עושה עמי כדרך כל הארץ? ויאמר: השבעי לי שלא תגלי לשום אדם, ואומר לך האמת. ותשבע לו, ויאמר לה: יהודי אנכי. ומיד שלחה אותו לארצו עם כסף וזהב רב מאד, אבל לסטים שדרו אותו בדרך ולקחו כל אשר היה אצלו. ובהיותו בדרך נגלה אליו אליהו ז"ל, ואמר לו: בזכות זה יולד לך בן שיאיר עיני ישראל, ועליו יקוים "ישראל אשר בך אתפאר".

ד

הבעש"ט בילדותו

ובא לביתו ומצא את אשתו שהיתה בעז"ה בחיים, ונולד להם הבעש"ט⁸ לעת זקנותם שהיו שניהם סמוך למאה שנה. (ואמר הבעש"ט שלא היה באפשרי להמשיך נשמתו, כי אם כאשר כלה תאוותו). ויגדל הילד ויגמל, והגיע עת אביו הנ"ל למות, ויקחהו על זרועו ויאמר: הנה אני רואה שאתה

8. להלן בהוספות אות ב הובאה העתקת "צעטיל אחד ארוך כתב יד קדש" מכ"ק אדמו"ר הזקן על לידת הבעש"ט ושנות נעוריו.

תאיר נרי, ולא זכיתי לגדל אותך, אבל אהובי זאת זכור תזכור כל ימי חיידך, שה' אתך, לכן לא תירא משום דבר.

(ובשם אדמו"ו שמעתי לקרב על פי דרך הטבע⁹ כמאמר ז"ל "שותא דינוקא דאבוהי ואימא"¹⁰, כל שכן בן זקונים, כי הגה יעקב אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו, ולכן ההתקשרות ביניהם גדולה מאד, כמו שכתוב בזוהר הקדוש¹¹. ולכן גם כן בכאן מפני גודל ההתקשרות, הגם שהבעש"ט היה עדיין ילד קטן מאד, מפני ההתקשרות האמתית נקבעו הדברים בלבנו). ויהי אחרי פטירת אביו, ויגדל הילד. והנה אנשי העיר מפני שיקרה נפש אביו מאד בעיניהם גמלו חסד עמו, ויתנו אותו למלמד שילמוד עמו, והצליח בלמודו מאד, אבל מפני שדרכו היה ללמוד כמה ימים ואחרי זה לברוח מבית הספר, ויחפשו אחריו ומצאו אותו יושב לברו ביער, ותלו הדבר מפני שהוא יתום ואין משגיח עליו, הוא נער משולח. והביאו אותו עוד פעם להמלמד. וכן היה כמה פעמים, הוא בורח אל היער להתבודד שם. עד אשר בהמשך הזמן נתקרר הדבר, ונתיאשו מליתן אותו למלמד, ויגדל הילד שלא כדרך הארץ.

הבעש"ט בצעירותו

וישכיר את עצמו להיות באהעלפר (= עוזר למלמד), להוליך ולהביא תינוקות של בית רבן אל בית התלמוד, ולהוליכם לבית הכנסת לאמר אמן יהא שמייה רבא וקדושה ואמן בקול נעים. וזאת היה עבודתו הקדושה עם תשב"ר, שהוא הבל שאין בו חטא. ובכל עת הליכת התינוקות, היה מזמר עמהם בקול נעים ובחשק רב¹².

9. כיצד דברי אביו של הבעש"ט בהיותו ילד קטן, השפיעו עליו שלא יהיה לו שום פחד כלל בעניני העולם, כמסופר להלן.

10. סוכה נו, ב. ובפירוש רש"י: מה שהתינוק מדבר בשוק, מאביו או מאמו שמע.

11. ראה זהר חלק א קפ, א ואילך.

12. ברשימת כ"ק אדמו"ר הרי"ץ שבספר המאמרים תש"ט ע' 87: הבעש"ט... היה מנשקם מרוב חיבה באהבת ישראל. ואמר הרב המגיד ממעזריטש נ"ע: הנני מתברך - ער ווינטשט זעך - לנשק ספר תורה באותה חיבה אשר הבעש"ט נ"ע היה מנשק ילד מישראל שאמר אלף בית.

וישמע למרחוק, כי עבודתו עלתה למעלה למעלה, כי היה הנחת גדול למעלה כמו מהשיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש, והיה עת רצון גדול למעלה. ויבא גם השטן בתוכם, כי הבין עד היכן הדברים מגיעים, ונתירא לנפשו פן יגיע העת שיתבלע מן הארץ. ויתלבש השטן במכשף אחד, ויהי בעת הליכת הבעש"ט עם התינוקות בחשק רב ובקול זמר אף נעים, נתהפך המכשף לחיה רעה הנקרא וואקילאק¹³ ויפול עליהם, וינוסו כולם מפחדו, ויש מהם שנפלו לחולי רחמנא ליצלן, ויתבטל התמיד¹⁴.

ויהי אחרי כן ויזכור הבעש"ט את דברי אביו ז"ל שלא ירא משום דבר כי ה' אתו, ויתחזק בה' אלקיו, וילך אל הבעלי בתים, אבותיהם של התינוקות, ודבר על לבם שיתנו הילדים על ידו כי הוא יעמוד עליו ויהרגוהו בשם ה', ולמה יבטלו בשביל זה תשב"ר, אשר [חשיבות לימודם] הוא גדול מאד, וישמעו לדבריו.

ולקח בידו מקל טוב וחזק, ויהי כאשר הלך עם הילדים בשיר וקול נעים בגיל ורנן, נפלה עליהם החיה הידועה, וירץ אליה ויכה אותה על מצחה ונתמת. ולמחרתו נמצא שהערל המכשף מוטל נבלתו לארץ.

ומאז נעשה שומר לבית המדרש, וכך היה דרכו – כל זמן שהיו יושבי בית המדרש נייעורים היה ישן, וכשישנו הנייעורים אזי נייער מלישן ועבד עבודתו עבודה תמה עד שבא העת שינערו בני אדם, אז חזר לישן, וכסבורים היו שהוא ישן כל הלילה מרישא לסיפא¹⁵.

13. ברוסית: Врколак - אדם שנהפך לזאב. וראה רבש לפי (להחיד"א) מערכת ז, אות טו, בשם רבינו אפרים.

14. הופסקה הליכתו הקבועה של הבעש"ט עם הילדים לבית הכנסת ולבית המדרש.

15. ראה מאמרי אדמו"ר הזקן - ענינים ע' רצט: יש צדיקים שהם בהסתר ואינם בהתגלות אל העולם אלא למתי מספר, דהיינו כמו הבעש"ט שהיה ישן כל היום ולומד על הלילה ולא בהתגלות אלא למתי מספר. ולכאורה הוא תמוה שהביא הרבים לידי שדברו עליו לשון הרע ורכילות... אך הענין הוא כן, בכל דור ודור יש צדיק, שאי אפשר לעולם בלי צדיק שצדיק יסוד עולם, אך אם הדור זוכים הצדיק שלהם בהתגלות אצלם, ואם לאו הוא בהסתר אצלם.